

Erdélyi Magyar Adatbank
Alsófehér vármegye monografiája. II. kötet

ALSÓFEHÉR VÁRMEGYE ŐSKORA.

RÉGÉSZETI TANULMÁNY.

IRTA

HEREPEY KÁROLY

NAGYENYEDI BETHLEN-FŐISKOLAI NYUG. TANÁR.

Ős kőkorszak — palaeolith aera,

vagyis:

a pattogatott kőszközök korszaka, a jégkorszakhoz való viszonya, növény- és állatvilága, kultúrája és elterjedése.

Az ember első megjelenésének ideje kiszámíthatatlan évezredek homályában enyészik el; de e homály nem oly áttörhetetlen, hogy megjelenésének és fejlődésének mozzanatai át ne sugároznának.

Földrészünk őslakói nemcsak az új kőkorszakban (neolith) éltek társadalmi viszonyok között, hanem az ős kőkorból is (palaeolith) maradtak fenn oly bizonyítékok, melyek szerint az őskort az újkortól egy jégárközi (interglacial), illetőleg egy enyhébb hőmérsékletű korszak választotta el.

Hogy földrészünk őslakói kultúrájukat keletről nyerték volna, alig bizonyítható be. Hiszen a mint Ausztrália, Amerika, Afrika birtak önálló kultúrával, épp úgy birhattak földrészünk őslakói is egy függetlenül kifejlődött műveltséggel.

És ha a monogenismus* szempontjából vizsgálódunk, az emberiség ringató bölcsője Ázsia alig lehetett. Hogyha pedig a polygenismusból indulunk ki, akkor földrészünk épp oly alkalmas lehetett az emberiség kultúrájának fejlesztésére, mint bármely más földrész.

Azonban bármint legyen, némely jelenségek azon felvételre utalnak, hogy az, a mit palaeolith kornak neveznek, vagy a jégár előtti, vagy a jégárközi időszakra esik. És ha *Leyel* szerint a jégkorszak kezdete a harmadkorszak végére esik, akkor a palaeolithkori ember csakis a jégárközi időben léphetett föl.

* *Monogenismus* azon vélemény, mely szerint a föld lakói egy emberpártól eredtek volna; ezzel szemben a *polygenismus* több különböző jellegű emberpártól származtatja az emberiséget. Szigorubban meghatározva: monogenisták azok, a kik azt állítják, hogy a tiszta fajták (race-ok) összessege egy tőből származott (p. o. Quaterfages). Polygenisták pedig azok, kik azt a nézetet vallják, hogy a tiszta fajtáknak egy bizonyos száma már kezdetől fogva létezett, melyeknek fennmaradt tiszta jellemét mai nap is megtaláljuk (p. o. Linne stb.).

És ebben semmi ellenmondás nincsen, mert ki van mutatva, hogy a jégár nem volt folytonos, hanem ezred meg ezred évekre terjedő ciklust képezett, mely két ízben volt emelkedő hőmérséklet által megszakítva; mely magyarázatát a földpálya központkivüliségének áthághatatlan határok között mozgó változatosságában leli.

Nagyon érdekes és tanulságos azon viszonyt vizsgálni, melyet a földtan a palaeolithkori ember és jégkorszak közt megállapít.

Mert ha a brit szigeteken tett vizsgálódásokat figyelemmel kísérjük, azt fogjuk látni, hogy míg neolithkori maradványok Anglia, Írország és Skócia szigetein nagy számban fordulnak elő, addig a palaeolithkoriak csak Anglia déli és délkeleti részében találhatók föl. És a mint föl van jegyezve, a két kor között az Ouse folyó és az Axe völgye képeznek választó vonalat, mert a jelzett folyón alul s az irt völgytől nyugotra a palaeolithkorbéli maradványoknak semmi nyoma. Nevezetes, hogy ezen elválasztó vonal összeesik azon vonallal, mely a jégárak kiterjedésének határát is jelzi, és hogy a jégárak kiterjedésének határáig sehol, de sehol palaeolithkori maradványokkal nem találkozunk.

Tudva van, hogy Svájc neolith — újabb kőkorszak — és bronzkori emlékekkel nagy mérvben el van árasztva, de a palaeolithkori embernek semmi nyoma, és miért? mert Svájc a jégár torlódásának középontja volt.

Hasonló jelenségekkel találkozunk az Alpok olaszországi oldalán is. Itt is a tőzeg s más lerakódásokban számos emberi és állati maradványokkal találkozunk, de azok egytől egyig mind a neolith és nem a palaeolith korhoz tartoznak.

Franciaországban is csak ott fordulnak elő palaeolithkori emlékek, hova sem a Rajna, sem a Rhone jégárja nem terjedett. Hollandia, Dánia, Felső-Olaszország, Északi Németország a balti tengerpartoktól a Harcz és az Óriási hegység aljáig mind, mind jégári torlódásokkal bővülködnek, melyek a jégkorszak utolsó szakából keletkeztek; azonban ezen nagy kiterjedésű területen csak neolithkori maradványok és nem palaeolithkoriak lelhetők föl.

Mindezen tényekből azt következtethetjük, hogy palaeolithkori maradványokat csak a jégár határain túl találhatunk.

És ezen általánosan elfogadott állítást maguk a tények is igazolják.

Legelsőbben is a thayngeni odorra hivatkozhatunk, mely Schaffhausen közelében van, hol oly sajátságos állati és emberi maradványokra találtak, hogy nem tudunk följegyezve oly odor, vagy barlangi leletet, mely ezzel versenyezhetne.

Itt mintegy 24 faj emlős, 8 faj madár és egynéhány hulló az embercsont maradványaival egyesülve tűnt elő. A macskák családjából a mi vadmacska-félénk, három hiuz s még egy oly faj, mely egészen csodálatra kelt és ez az oroszlán, még pedig nem mint barangoló, mint a tigris, mely Ázsiában a rénszarvas vidékéig is elkóborog, hanem mint lét-

rögéhez kötött családalkotó. Ezen odornak még egy igen nevezetes állata a pészmaökor vagy tulok, mely ez idő szerint csak az északi sark közelében él. Megjegyzendő, hogy ennek a csontjait nem találták, de azon feltevést, hogy a többi állatokkal kellett élnie, egy rénszarvas-sontra karczott ábrája igazolja. De nemcsak a pészmatulok, hanem a vad ló és rénszarvas alakjaival is találkozunk. Ezek szerint a vad ló és rénszarvas-vadászok őskorában oly művészi alkotásokkal találkozunk, melyek az akkori emberiség magas műveltségére vetnek meglepő vilá-gosságot.

De mindezen állatok együttlétének daczára senki sem képzelheti azt, hogy e területen az oroszán a sarki rókára vadászott, vagy pedig a pészmatulokkal küzdött volna élet-halál-harcot, vagyis hogy azok egy időben éltek volna. Nem, hanem úgy, hogy azok egymástán éltek, mint az egymást követő nagy éghajlati változásoknak¹ tanúi.

Hogy a jégkorszaki állatokkal az ember is egy időben élt, azt az angol-, francia-, olaszországi barlangok maradványai is igazolják. Főleg támpontot találunk Schüssenquellnél, Blaubeuern mellett Thürin-giában 1886-ban feltárt jégkorszaki maradványokban.

Általában előre kimondhatjuk, hogy a jégkorszaki emberről csak a növény- és állatvilág maradványai szolgáltathatnak döntő és elfogad-ható bizonyítékokat.

A schüssenquelli vagy schüssenriedi rétegekről ki van mutatva, hogy a jégkorszak utániak, vagyis hogy az ember a jégár szegélyén tanyázott s tanyáját a jégárvizek görgetegei s későbbi lecsapódások izsapolták be.

E szerint nem a moréna között tanyázott a palaeolithkori ember, hanem a moréna szegélyén. Azonban nem lehetetlen, hogy a jégár visszahúzódásával a maradványok sokkal későbbi időkből is származ-hatnak.

De hogy valósággal jégkorszaki tanya volt, arról a sarki róka, a guloborealis (rozsomák), az éneklő hattyu, továbbá azok az északi mohfajok, melyek manapság is csak az északi sark közelében élnek, szolgálnak visszautasíthatatlan bizonyítékul. De az is bizonyos, hogy léte-zésük megczáfolhatatlanabbul tűnne ki, ha maradványaikra két rendsze-res moréna közén akadnának.

És mintha akadtak volna a svájci Wesikoban ily nagy fontos-ságu leletre. Ugy van; a jelzett helység jégár alatti kőszén-rétegeiben oly pácza-félékre bukkantak, melyeknek hegyezett végei, számos tudós állítása szerint, megmunkált eszközökre vallanak. Mások szerint csak véletlenül hegyeződtek ki, mert a moréna mindent, a mi csak közé jut, zúz, tör, horzsol és alakít, sőt a földkéreg szilárd rétegeit is szét-rombolni képes. Ezen jelenség szerint a jégkorszak előtti embernek a jégár által elborított területen megmaradása nem lehetett, mert a nyo-mába torlódó jégár a föld színéről vele együtt mindent eltörölt.

Azonban sikerült a jégárközi — interglacial — ember létezésének

stratigraphiai bizonyítékait kimutatni, még pedig oly meggyőzően, hogy azt az összes tudósvilág egyhangu tetszéssel fogadta.

Wirchow és *Kopffleisch* Taubachot Weimar mellett oly pontul jelölték ki, hol a palaeolith-kori ember nyoma bukkanhat föl. És csakugyan *Alexander Portis*-nak sikerült az ősember nyomait feltalálni. A diluvialis leleteket magában ölelő mésztuffát itt egy ezt megelőző jégár maradványain leljük. *Pencz* szerint a kérdéses mésztuffa rétegei két jégkorszak közti enyhébb időből valók. Azokon a rétegeken, melyekben az ősember megmunkált eszközei napfényre kerültek, egy későbbi jégár vége felé az Ilm völgyét Weimartól északra egy keresztgát zárta el. Ennek következtében az Ilm vize egy hosszudad tóvá alakult. Azonban az Ilmen kívül még egy néhány más patak is beleszakadt, melyek sok meszes homokot hordva magukkal, a jelzet tuffa-rétegek képződését idézték elő, és így minden, a mi csak a tóba esett, végre a mésztuffa rétegei közé ágyalódott be. Ámde ekközben az Ilm a keresztgátat kettészakitotta s rendre-rendre a tavi lerakódások kiszáradva, végre terrasse-okat alkottak.

Hogy egykor a tó partján emberek tanyáztak, abban semmi kétség, mert az időközökben föl-fölbukkanó állati csontok, kiégett üszkők, eltört vagy elrontott kőfegyverek, eszközök arról tanuskodnak, hogy azokat a parton tanyázott emberek vetették be, hol a meszes homok által eltemetve, a mai időkig sértetlenül maradtak fönn.

Itt a maradványok és tények világosan szólnak; az összekeveredés lehetősége ki van zárva. A legfelső áradmányi rétegekben semmi nyom, s csak a mésztuffában tűnnek föl az ember megmunkált eszközei, melyeknek diluvialis korát legkiválóbb geológok, többek közt a müncheni *Zittel*, minden kétséget kizárólag állapították meg.

E bizonyítékoknak kiváló súlyt ad állatvilágának tökéletes tisztasága. Ez igazolja azon kort, melyben az Ilm partvidékén éltek. Itt egyetlen egy sarkvidéki állat sem akadt összekeveredve forróégaljival, a mint az a thüringiai odorban észleltetett. Itt a diluvialis emberrel oly állatvilág tárul fel, mely megfelel a mai éghajlatnak, mely az utolsó jégár előnyomulása után csak lassanként változott mérsékelt, enyhe égaljja. És miután a thaubachi maradványokat az ősemorénák szélein találták, önként következik, hogy itt oly idők embereivel találkozunk, kik egy melegebb jégárközi időben éltek, mely a jégárak utolsó előnyomulását megelőzte. És ha már az embernek az utolsó tulajdonképpen jégkorszakhoz való viszonyait vesszük tekintetbe, akkor kimondhatjuk, hogy ama jégkor előtti időhöz tartozik, mely Európában eddigelé egyesegyedül tanusítja nyomát az ember megjelenésének.

De nemcsak Thaubachban, hanem Amiensben s másutt is akadnak durván pattogatott kőszközökre, melyek egytől-egyig növényi és állati maradványokkal együtt fordultak elő, s melyek jégkori idők felvételére utalnak.

Azonban a palaeolith ember megjelenésének legnagyobb bizonyi-

téka az, hogy nyomát nem az egykori jégárterületen, hanem annak csak szélein, sőt legtöbbször egészen rajta kívül hagyta. Skandináviában az őskornak semmi nyoma; s mindannak daczára, hogy északi Németország bármilyen gazdag neolith fegyverek és szerszámokban, csak Közép-Németországban találkozunk az őskor pattogatott kőeszközeivel.

És már ezen tapasztalatok alapján kimondhatjuk, hogy *Európában az őskori jégárak területei és a palaeolith ember maradványai kizárják egymást.* Egyszersmind azon körülmény, hogy a palaeolith ember csak a jégárak szélén s azokon kívül élt, nyomós bizonyítéka az azzal való egyidejűségének.

Az előadottak folytán már tudjuk, hogy a Schüssenquell környékén élt ember valóságos jégárkori viszonyok között küzdött és vívott léte fentartásáért. Északi jellegét a moh, a sarkvidékét pedig az állatvilág képviselte. De egészen más viszonyok közt jelenik meg Weimarban és Thayngenben a palaeolith ember, mint megjelent Schüssenquellnél. Ugy van; a thaubachi ember nem élt oly arktikus viszonyok között, mint a schüssenquelli. Itt nem élt egyszerre vele sem a rénszarvas, sem a lemming, hanem az őz, szarvas, farkas, barna medve, hód, vaddisznó, bölény voltak társai a létért való küzdelemben éppen úgy, mint ma; miből önként következik, hogy égaljának mérsékeltnek kellett lennie. Ugyanezen eredményre vezet faunája is, hol a sarkvidéki fajok egészen hiányoznak.

Mindezeknek alapján a thayngeni és weimari palaeolith embert egészen mérsékelt égalj alatt élőnek tekinthetnők, ha egy kihalt fajnak jelenléte nem keltene ellenkező nézetet. Mert ugyanis az elősorolt emlősökhöz, a mint tudjuk, még a barlangi medve, a barlangi hiéna, a barlangi oroszlán, a mammoth, a Merki-i-féle rhinoceros csatlakoznak, és így az egész lerakódásra a negyedkor jellegét öltik, a mint már ez rétegzettanilag is bizonyítva van, de a mit a lősz-lerakodások még jobban megerősítenek.

És ha már a palaeolith ember Németországban egyrészt enyhe égalji, Schüssenquellnél pedig sarkvidéki állatokkal fordul elő, ez azon feltevésből magyarázható meg, hogy Weimarban a jégárközi, Schüssenquellnél az arra következő jégári korban élt, a thayngeni pedig átélte mind a két időt, t. i. az oroszlánnal a jégárközi, a pészmatulokkal a jégkori időszakot is.

Azonban Thaubachban Weimar mellett a diluvialis kor mellett nemcsak jégári görgetegek tanuskodnak, melyek fölött a régi kultura tárgyait rejtő rétegek feküsznek, s melyen már a jelzett mésztuffa rétegei is nyugosznak, hanem egy más, tisztán jégkori jellegű lerakodás is döntő bizonyítékul szolgál.

És ez a lerakodás nem más, mint a lősz, mely nemcsak azért nagy fontosságu, mert gyakran fedeztek fel benne palaeolith maradványokat, hanem figyelemre méltó azért is, mert szoros kapcsolatban áll

a jégkorral és rokon a negyedkor nagyszerű görgetegeivel. Mert ugyanis ez a kőzet a jégári folyamok iszapjából keletkezett, tehát megczáfolhatatlanul a jégár szülöttje. Ez borítja a magasabb terrasse-okat, a külső morénákat, de ezekkel szemben hiányzik a belső morénákon, valamint az alsó terrasse-okon is. És már ezen tapasztalatok alapján állithatjuk, hogy a lősz és a legifjabb jégári képződmények kizárják egymást.

Mint hogy a lősz a belső morénákon soha sem tűnik föl s csak a külsőkön jelentkezik, önként következik, hogy származási idejéül az első jégár utáni s az utolsóelőtti időt jelölhetjük ki. E szerint a lősz lerakódása a jégkorszak egyik ciklusába esik; következőleg, ha a lőszben — feltéve, hogy minden réteg-zavarodás ki van zárva — megmunkált maradványok találtak, biztosan kimondhatjuk, hogy azok a jégkori és jégárközi időből származnak.

A jégkorszakhoz való viszonyát a palaeolith embernek eddigelé őslénytani alapon kísérlették meg nagy valószínűséggel meghatározni; de a mint az előadottak alapján kitűnik, ama viszony megállapítására a földtani és rétegzettani kutatások és vizsgálódások még nagyobb biztonsággal vezetnek, melyek arról győznek meg, hogy az ember tanuja volt ama nagy éghajlati változásoknak, melyek Európát a negyedkorban érték.

Megjegyzendő, hogy a palaeonthologusra nézve a diluvialis korszaknak nagy erélylyel kutatott átmeneti alakja teljesen meghaladott álláspont, mert vizsgálódása már régóta egy mérhetetlen távolba, a harmadkori, vagyis a pliocen és miocen korszakba van terelve, miután az ember történelme a jégkorszakon túl is messze fölnyulik.

És már most az a kérdés, hogy vajjon élhetett-e az ember a harmadkorszakban azokhoz az élet-feltételekhez kötve, melyek az emberiség életét lehetővé teszik? A felelet feltétlenül állító. És vannak-e czáfolhatatlan bizonyítékok, melyeknek alapján az embernek ily korai létezését bizonyíthatnók? Felelet: nincsenek.

Desnoyer volt az első, ki e kérdéseket felvetette azon rovátkolt csontok alapján, melyek Chartres mellett a st.-presti homokkő-rétegekből kerültek napfényre. Később hasonló körülmények közt *Nadaillac* lelt egy szarvas-agancsot, melyen egy erős baltavágás nyomai tüntek föl, s miután maga *Lyell* s mások is észleltek ilyennemű jelenségeket, abban a meggyőződésben voltak, hogy a harmadkori ember megmunkált tárgyaival van dolguk.

Újabb időben oly czápafoakat találtak Angliában Suffolk grófság pliocen-rakodmányaiban, melyek át voltak furva, melyekről azt hitték, hogy az nem lehet más, mint emberi kéznek munkája. Azonban végre bebizonyult, hogy mind a bevágások, mind az átfurások más állatoktól származtak; sőt mélyebb kutatások azt is megállapították, hogy a jelzett czápafoak lyukait a furókagylyó lyukasztotta ki.

Ugyancsak a st.-presti homokrétegekben *Bourgeois* abbé számos

tüzkövet, lándzsát, nyílcsúcsokat, töröket, kalapácsokat fedezett fel, melyeknek kezdetleges idomain az emberi kéznek nyomai mutatkoztak. És ha még azt sem hagyjuk figyelmen kívül, hogy ezen rétegekben az elephas meridionalis-t, a vízi lovat, a rhinocerus etruskus-t is megtalálták, tehát oly állatokat, melyek a mi szélességi fokaink alatt a pliocen korhoz tartoznak, mit sem csodálkozhatunk azon, hogy a nagyhirű *Quaterfage* is harmadkori megmunkált szerszámoknak ismerté el. Ámde *Paul Gervais* a rétegek korát kétségbe vonta, s egyszersmind bebizonyította, hogy azok a rétegek negyedkoriak, következésképp ezzel ismét csak a diluvialis ember színterére jutottunk el. A Loir mentén miocen-lerakodásokban napvilágra került bálna-féle állatnak bevágásos oldalbordája is ugyanezen sorsban részesült. Azonban itt megjegyezzük, hogy a jelzett bálnafaj az eocentől a pliocenig minden rétegben fellelhető ugyan, de a negyedkorokban még eddigelé nem találtatott. E bevágásokat *Delannay* az ember művének tekintette, s maga *Mortilet* is az ember létezésének tanuságául nyilvánította. De az újabb megfigyelések viszont kimutatták, hogy azok a bevágások nem emberi kéztől származnak, hanem csak foghelyei az akkor élt valamely nagy ragadozó állatoknak.

Épp ez a sors érte a tudósvilágot a Capellini-féle bevágásos bálnacsont töredékeivel is, melyeket *Capellini* 1876-ban a budapesti őstörténelmi kongresszuson mutatott be. E bemutatást eleinte kedvően fogadták, s maga *Quaterfage* úgy vélte, hogy ezzel a pliocenkori ember létezése minden kétségen felül volna bebizonyítva. Azonban *Broca* azon megjegyzésnek adott kifejezést, hogy minden kétség el volna oszlatva az által, ha a halharapás két oldali felülete nem volna egyforma. Mert van olyan hal is, mint pl. a kardhal, melynek kardja épp oly vágásokat idéz elő, mint a minők a Capellini-féle csontokon észlelhetők.

Mortilet is kockáztatott egy egyszerű kérdést, t. i. hogy lehet az, hogy annyi bevágásos bálnacsontokat találjanak, s miképp van az, hogy más állatok bevágásos csontjaira nem bukkannak, pl. a vastagbőrűekére is, holott épp azon időben annyi volt a vastagbőrű állat. Ezen kérdések után ő maga a bevágásokat hegyes köveknek, vagy valamely nagy ragadozó hal foghelyeinek nyilvánította. Végre az olasz geologusok kijelentették, hogy a lelet helye, az ugynevezett toszkánai dombok, a pliocen korban még víz alatt voltak, tehát ott ember nem létezhetett.

Épp ezen végzet érte a harmadkori embernek tulajdonított kő-szerszámokat is, melyeket *Bourgeois* abbé Beauce-on-Pont le voy-tól nem messze a thenay-rétegekben talált. A jelzett helyen oly kova-szilánkokra s darabokra lelt, melyek megmunkált eszközöknek tünnek föl. Az ő nézete szerint azok vágó, fúró, ütő szerszámok voltak. 1867-ben a párisi kongresszuson alig méltatták figyelemre. 1872-ben a brüsszeli kongresszuson ismét előkerült, de akkor sem tudott *Bourgeois* nézete érvényesülni, miután a bemutatott szerszámokban nem az ember mun-

káját, hanem csak a természet játékát látták, és így elvégre az elfeledés homálya borul rájuk is. Hasonló kőszerszámok gyakran fordulnak elő s a tudósok mindannyiszor megkísérelték azoknak magyarázatát, s törekedtek megállapítani azt, hogy vajjon azok megmunkált eszközök-e, vagy nem; de mindannyiszor tagadó felelet lett a vége.

Új-Zeeland lyell-öbli leleteivel is így történt. Ez esett meg a Felső-Indus és Ganges mellékéről valókkal, valamint a dekáni fensíkon találattal. Hisz azon kova-szilánkok, melyeket az ember művéül kívántak feltüntetni, nem voltak egyebek, mint a változó hőmérséklet, mechanikai nyomás, meg a nap melegének pattogatott darabjai. És mindezen kudarczokból azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy a régésznek a leletek megítélésénél nagy óvatossággal, körültekintéssel és szigoru kritikával kell eljárni, hogy a hasonló kudarczokat kikerülje.

Mindezek után az a kérdés áll előtérben: honnan származik az a görcsös és szivós ragaszkodás a harmadkori ember létezésének hitéhez? Miért nem akarja senki a harmadkori embert kutatási köréből kizárni? Ezen szilárd hit abban lelé okát, s azon tapasztalatban gyökeredzik, hogy a jégárkori ember aránylag mint kifejlett lény jelenik meg; hisz ismerte a tüzet, tudott a változó éghajlatokhoz alkalmazkodni, alakokat karczolt, faragott, s talán még némi társadalmi rend tudatával is birt.

De vajjon miért nem teljesülhet tán soha be a harmadkori ember létezésének földériteése?

Tudjuk, hogy a tenger leülepedett iszapja mindent, az állati és növényi világnak még a legparányibb lényeit is konzerválja és fentartja. De más a sorsa a szárazföldi lények maradványainak, mert az ellentétes légköri változások ezredek, meg ezredeken keresztül a föld kergét alkotó rétegeket annyira lekoptatják, hogy a harmadkori embernek maradványait a földnek jelen szintjén felül sok méterrel kellene keresni. Azt is tudjuk, hogy a harmadkorban nagyszerű felszíni változások történtek, és vajjon már ezen változásokkal nem borulhatott-e örökös szembédél a harmadkori ember maradványaira is?

Bármint legyen, annyi bizonyos, hogy létezéséről mit sem tudunk, s a harmadkori ember csak hypothesis, míg a jégárkori ember létezése történelmi szilárd alapon nyugszik.

* * *

Az előadottak után, melyek a legilletékesebb európai szaktudósok kutatásai és vizsgálódásaiban lelik támpontjukat, az a kérdés merül föl, hogy *Magyarország erdélyi részében s főleg Alsófehér vármegye területén a jégárkori, vagy a palaeolith ember létezése lehetséges-e?* Erre a felelet nem lehet más, mint az, hogy *igenis lehetséges.*

Ezen határozott állítás a következőkben leli bizonyítékait:

Először: hogy Alsófehér vármegye nem a jégár területébe, hanem jóval azon kívül esik és a mint már tudjuk, Európában az őskori jégárak területe s a palaeolith ember megmunkált eszközeinek lelőhelye kizárják egymást.

Másodsor: a diluvialis görgetegek s a lősz-terrasse képződményei, mint a jégárak szülöttjei, e mellett szólnak. A jelzett terrasse-ok és lősz képződményeiből napfényre került elephas primigenius — mammuth — czomb- és lábszár-csontjai, zápfogai, óriás agyara, a rhinoceros tichorchinus állkapcsa, a bizon priscus koponyája, equus fossilis alsó állkapcsa, mint a nagyenyedi főiskola muzeumának diszpéldányai, mind megannyi bizonyítékul szolgálnak annak megerősítésére, hogy a mammuthtal küzdő palaeolith ember itt is élhetett.

De a valószínűség még nem bizonyosság. A bizonyítékok hiányában e nevezetes aerát azon szép hittel zárom be, hogy jőni fog egy kor, melyben a tudomány nemcsak kenyérkereset, hanem erkölcsi szükséglet lesz s akkor a semmi áldozattól vissza nem riadó kutatók által barlangjaink és odoraink rejtelseiről, valamint a görgetegekről és a lőszökről is le fog hullani a lepel, és így a palaeolith kérdése is meg lesz oldva.

